

Meslek Mensubu Geçiş Dönemi Eđitimi Denetim Planlaması - Riskler

Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
Muhasebe – Finansman Anabilim dalı
Prof. Dr. Şerafettin SEVİM

Denetim ile İlgili Riskler

- Önemli Yanlışlık Riski
- Denetçinin İş Riski (İşletme Riski)
- Denetim Riski
- Kontrol Riski
- Yapısal (Asıl, Doğal) Risk
- Ortaya Çıkaramama (Bulgu) Riski

Denetim ile İlgili Riskler

İşletme riski, mali tabloların denetimiyle ilişkili olarak, denetçinin veya denetim firmasının bir davadan veya söylentiden dolayı mesleki uygulamasına zarar gelmesi veya kayba uğraması olasılığıdır.
(Denetçinin İş Riski)

Denetim ile İlgili Riskler

- **Denetim riski,**

- Denetçinin finansal tablolar hakkında yanlış görüş bildirme olasılığıdır.

Biraz daha geniş tanımı,

- Finansal tablolarda önemli yanlışlıklar olduğu halde, denetçinin mali tabloların doğru olarak sunulduğu sonucuna varması ve mali tablolar hakkında olumlu görüş bildirmesi olasılığıdır.

Denetim riski ve işletme riski

- Denetçi yapacağı denetim de her iki riskle de karşı karşıyadır. Özellikle işletme riski, **iyi bir denetim çalışması yapılsa da** karşılaşılabilecek bir risktir.
- Bu risklerin tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayacağından denetçilerden “denetim riskini” en aza indirmeleri beklenmektedir.
- Denetim riskini azaltan unsur **denetimin güvenilirliğidir.**

Denetim Riskinin Denetim Sürecindeki Yeri ve Önemi

- Denetçi için esas olan, **denetim riskini mümkün olan en düşük seviyede olacak şekilde denetimi planlamaktır.**
- Denetçi, görüşünden ne kadar emin olmak isterse denetim riskini o kadar düşük belirleyecektir.
- Bir başka deyişle “güvenilirliği artıracaktır” Mesela denetçi görüşünden %99 emin olmak istiyorsa denetim riski %1,
- % 95 emin olmak istiyorsa denetim riskini %5 olarak belirleyecektir.

Denetim Riskinin Denetim Sürecindeki Yeri ve Önemi

- Fakat denetçinin denetim riskini bu kadar kesin sınırlarla belirlemesi her zaman pek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle yüzde olarak ölçmek pek mümkün değildir.
- Onun yerine denetim riski için
- **çok yüksek, yüksek, orta, düşük, çok düşük** gibi....
veya
%10'luk adımlı bir ölçek kullanılabilir.

Denetim Riski Düzeyinin Denetime Etkisi

- Denetim riski “planlama aşamasında” yüksek veya çok yüksek olarak öngörülürse, bu durum denetim faaliyetinin sonrasına şu şekilde yansır:
 - Risk yüksek olduğu için, denetçi bu riske karşılık örneğin; denetim planında daha fazla deneyimli personelden oluşan bir ekip kullanır, daha fazla kanıt toplar, daha fazla denetim alanına denetim testi uygular, gözetimi artırır ve daha yüksek bir mesleki şüphecilikle denetim çalışmalarını yürütmek durumunda kalır.

Denetim Riski Düzeyinin Denetime Etkisi

- Denetim riski “planlama aşamasında” düşük veya çok düşük olarak öngörülürse, bu durum denetim faaliyetinin sonrasına şu şekilde yansır:
 - Risk düşük olduğu için denetçi bu riske karşılık örneğin; deneyimli daha az personelden oluşan bir ekip kullanabilir, daha az kanıt toplamakla yetinebilir.

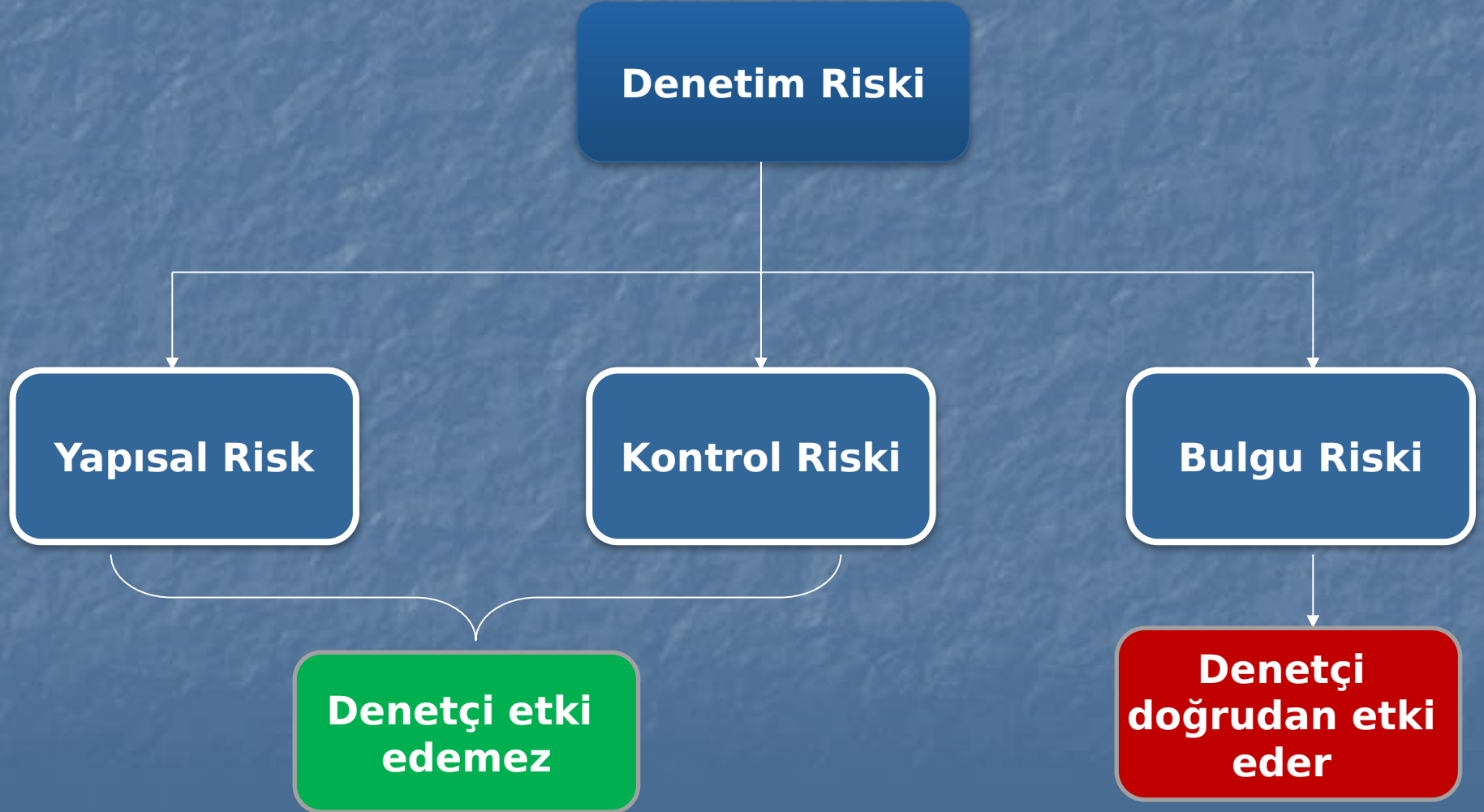
Denetim Riski Bileşenleri

- Denetim riskini tek başına oluşmaz, denetim riski çeşitli risklerin birleşiminden oluşur.

Bu bileşenlere “denetim riski bileşenleri” denir.

- Yapısal Risk
- Kontrol Riski
- Bulgu Riski

Denetim Riski Bileşenleri ve Denetçinin Etkisi

Yapısal Risk (Doğal Risk, Asıl Risk)

- İç kontrolü oluşturan politika ve prosedürlerin olmadığı varsayıldığında belli yapısal ve çevresel özellikleri nedeniyle hesap kalanlarının, önemli yanlışlıklardan etkilenebilirliği (etkilenme olasılığıdır)
- Örneğin: Kasadaki naktin hırsızlıktan etkilenme derecesi, her hangi bir maddi duran varlığa göre daha fazladır. Başka bir örnek ?
- Denetçi yapısal risk üzerinde bir kontrol sağlayamaz. Denetçiler bu riskin önemini/düzeyini belirlemeye çalışırlar.

Yapısal Risk

- Yapısal risk her hesap için aynı düzeyde kabul edilmemektedir
- Yapısal risk, denetçinin kontrolü altında olmayan ve kendi iradesiyle ile ortadan kaldıramayacağı veya değiştiremeyeceği risk unsurlarından biridir, tamamen işletmedeki mevcut durumdan (koşullardan) etkilenir.

Yapısal riski etkileyebilecek faktörler

- İşletmenin yapısı
- Yönetimin dürüstlüğü
- Önceki denetim çalışmalarının sonuçları
- Denetimin ilk kez yapılacak olması
- İlgili taraflar
- İşletmede süregelen sorunlar, olağanüstü işlemlerin varlığı
- Personeldeki sürekli değişim
- Teknolojik gelişmeler

Kontrol Riski

- İç kontrol ve muhasebe sistemi tarafından önlenemeyen veya fark edilemeyen bilgi yanlışlıklarının olması riskidir.
- Bu risk, iç kontrolün etkinliğinin bir fonksiyonudur. İç kontrol ne kadar etkin çalışırsa bu risk o kadar düşük olur.
- Hiçbir zaman kontrol riski sıfır olmaz.

Kontrol Riski

- Kontrol riski üzerinde denetçiler etki edemez.
- Kontrol riskinin denetimin planlanması aşamasında **her denetim alanı** için belirlenmesi gerekir.
- Bu risk düzeyleri denetçinin uygulayacağı denetim prosedürlerinin niteliği, kapsamını ve zamanlamasını yakından ilgilendirmektedir.

Kontrol Riskinin Düzeyi

Denetim
prosedürlerinin
Niteliğini

Denetim
prosedürlerinin
Kapsamını

Denetim
prosedürlerinin
Zamanlamasını

Bulgu Riski

(Ortaya ıkartamama riski)

- Kontrol sistemleri tarafından önlenemeyen veya bulunamayan hatalardan/hilelerden kalan ve denetçinin de denetim teknikleri uygulayarak ortaya çıkaramadığı hata ve hilelerden doğan risktir.
- Bulgu riski, denetim prosedürlerinin ve bunların denetçi tarafından uygulanmasındaki etkinliğin bir fonksiyonudur.

Bulgu riski

Yapısal risk ve kontrol riskinin aksine bulgu riski, denetçinin çalışmalarının **etkisiyle değiştirilebilen** bir risk unsurudur.

Etkin bir denetim prosedürünün kullanılması bu riski azaltır. Örneğin:

- Dönem kapandıktan sonra yapılan denetim çalışmasının getireceği risk, dönem içindeki çalışmanın riskinden azdır.
- Her hangi bir hesapla ilgili çok kanıt toplanırsa bulgu riski de azalır.

Bulgu Riski Ne Zaman Doğar?

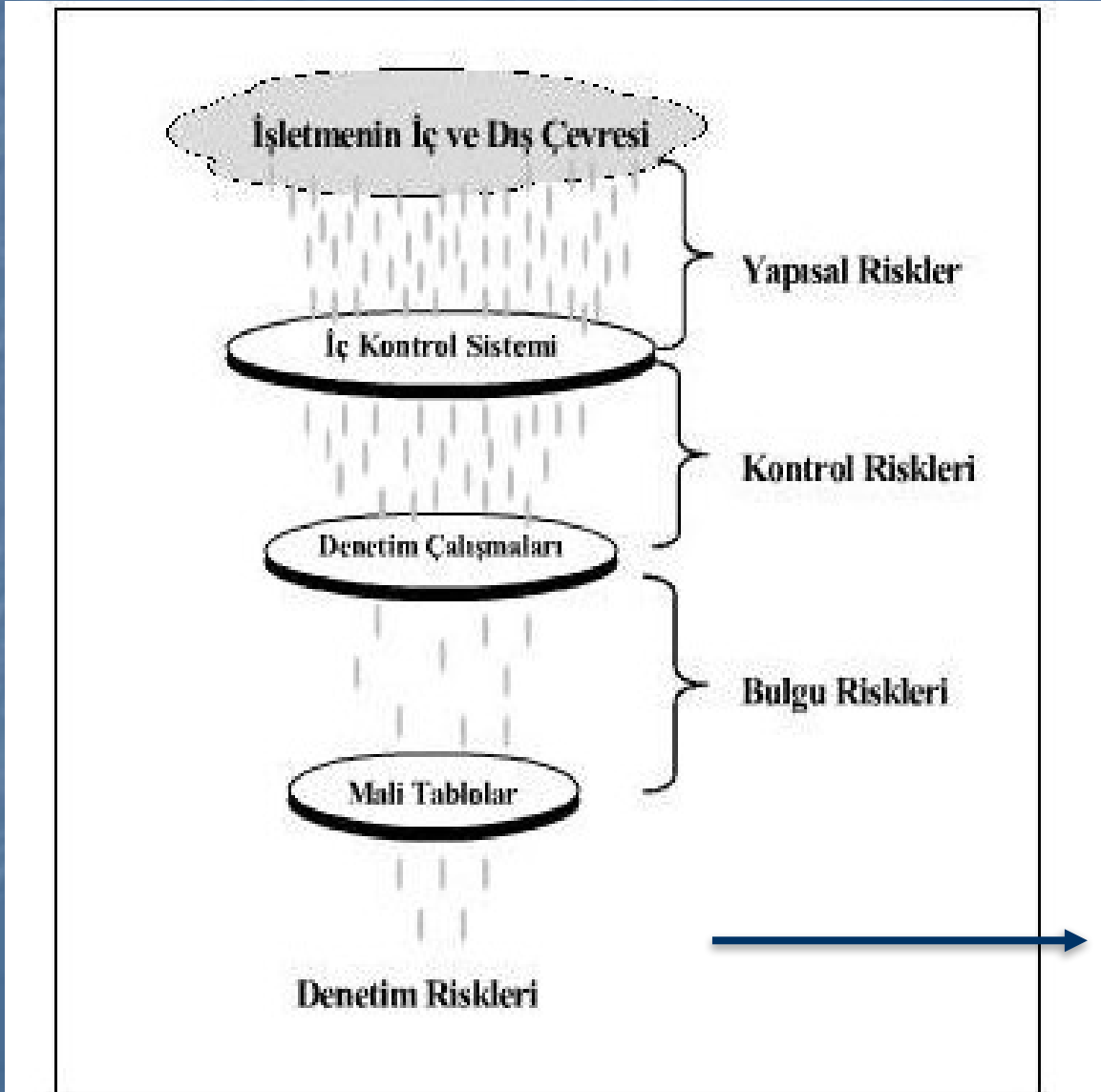
Bir hesap kalanının veya işlem türünün tamamının denetçi tarafından denetlenmediği durumlardaki var olan belirsizlikten

Denetçinin uygun olmayan (yanlış) denetim prosedürlerini seçmesinden

Denetçinin uygun bir denetim prosedürünü yanlış uygulamasından

Denetçinin, denetim sonuçlarını yanlış yorumlamasından doğar.

Denetim Riski Süzgeci

Denetim Riski Modeli

$$\text{Denetim Riski (DR)} = \text{YR} \times \text{KR} \times \text{BR}$$

- Denetim riski bileşenlerinin bir arada yer aldığı formüle genel olarak denetim riski modeli adını veriyoruz.
- Denetim riski modeli hem tüm mali tablo düzeyinde hem de hesap kalanları ve işlem sınıfları düzeyinde uygulanabilir.

Denetim Riskleri Arasındaki İlişkiler

- Bir hesabın yapısal ve kontrol riskleri ile bu hesap için denetçinin kabul edebileceği bulgu riski düzeyi arasında TERS yönde bir ilişki vardır. Belli bir denetim riski düzeyinde (yüksek, % 10 gibi) **yapısal ve kontrol riskinde azalma** *bulgu riskinde bir artışla* dengelenebilir.
- Yapısal ve kontrol riskleri müşteri işletmenin koşullarıyla ilgili iken bulgu riski tamamen denetçinin kontrolündeki tek risk bileşenidir. Denetçinin denetim riski seviyesini ayarlaması tamamen **bulgu riski** yoluyla olabilir.

Denetim Riski Modeli Nasıl Kullanılır?

- Denetçi müşteri hakkında bilgi toplarken aynı zamanda **yapısal riski ve kontrol riskini de** belirler.
- Denetçinin *denetim planlamasında kullanmak istediği denetim riski* seviyesine göre de **bulgu riskini yükselterek veya düşürerek** ayarlar.
- Bu risk modelinde her ne kadar sayısal hesaplamalar yapılacak olsa da, genel olarak denetçinin **bu aşamadan sonra** ne yapması gerektiği ile ilgili fikirlerini şekillendirmeye varar.

Denetim Riski Modeli Nasıl Kullanılır?

- Örneğin denetçi, müşteri işletme hakkında ayrıntılı bilgi edinmiş ve
- Yapısal Riski (YR) = %90,
Kontrol Riskini (KR)= %70 olarak öngörmüş olsun.

Denetçi tarafından, bu müşteri işletmedeki arzu edilen denetim riski =%5 ise,

Bulgu Riski (BR) = $0.05 / 0.7 \times 0.9 = 0.079$ olur.

Denetçi denetim yordamlarını yaklaşık 0.08'i geçmeyecek şekilde tasarlaması (planlaması) gerekir. Bu yolla bulgu riski ve elde edilecek kanıt sayısı belirlenmeye çalışılır.

Denetim Riski Modeli

- Bir önceki örnekte, denetçi yapısal riski ve kontrol riskini maksimum düzeyde belirlemiş olsa idi (arzu edilen denetim riski aynı kalmak koşuluyla);
- $YR = \%100$
 $KR = \%100$
Arzu edilen denetim riski = %5
 $BR = 0.05 / 1.0 \times 1.0 = 0.05$ olur.

Denetim Riski Modeli

Önceki BR (0,079) > Sonraki BR (0.05)

Bulunan bulgu riski bir önceki durumdan daha ***düşüktür.***

Müşteri işletmede YAPISAL RİSK çok fazla, KONTROL RİSKİ'nde çok yüksek, böyle bir durumda: Denetçi %5 denetim riskinde kalmak istiyorsa, o zaman;

Bu durumda denetçi *daha sıkı* çalışacaktır, *daha fazla kanıt* toplamak durumunda kalacaktır, incelemelerin büyük bir bölümünü *dönem içinden dönem sonuna* kaydıracaktır.

- Müşteri işletmedeki Yapısal Risk = %40 ve Kontrol Riski = %30 olarak öngörülmüş olsa idi, %5 denetim riskinde kalabilmek için bulgu riski nasıl etkilenirdi?
- Denetçi bulgu riskini değiştirmek istemezse, o zaman daha yüksek bir denetim riskine maruz kalmayı göze alıyor demektir.

Özetlersek...

- UDS'ye göre Bağımsız Denetçi, en düşük denetim riskini sağlayacak şekilde denetimi planlamalıdır.
- Yapısal risk ve Kontrol riski düzeyleri baz alınarak “Arzu edilen denetim riskine” ulaşmak için BULGU RİSKİ ayarlanır.
- Bulgu riskinin düşük veya yüksek tutulması, yürütülecek *maddi doğruluk testlerinin* niteliğini, yapısını kapsamını ve zamanlamasını doğrudan belirleyeceği için önemlidir.

DENETİM AMAÇLARI

- Mali tabloların hazırlanması ve sunulması **işletme yönetiminin sorumluluğundadır.** İşletme yönetimi bu mali tabloları genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine (ve TFRS/TMS) göre hazırlar. Bu mali tablolarda yer alan her türlü bilgi yönetimin sav'ıdır, yani iddialarıdır.
- Denetim özü itibariyle, bu savların yani iddiaların doğruluğunun araştırılmasıdır. Her bir sav'ı test etmek için yönetimin her bir savıyla ilgili olarak denetim amaçları geliştirilir.

DENETİM AMAÇLARI

- Her işlem grubu için veya bir işlem grubunda yer alan hesapların her biri (kısaca her bir denetim alanı) için denetçi denetim amaçları belirlenir.
- Bu amaçlara ulaşılması, denetimin genel amacına da ulaşılmasını sağlar.
- Denetim amaçlarını daha iyi anlayabilmek için “Yönetimin İddialarına” bakmak gerek!!!

Yönetimin İddialarına Örnekler

- Bilançodaki **bütün varlıklar** işletmede mevcuttur
- **Bütün satış işlemleri** kaydedilmiştir
- Stoklar **uygun şekilde değerlendirilmiştir**
- Bilançodaki **borçlar işletmenin yükümlülükleridir**
- Kaydedilen bütün işlemler **içinde bulunan dönemde meydana** gelmiştir
- Finansal tablolarda yer alan bütün tutarlar **doğru bir şekilde sunulmuş ve açıklanmıştır**

Yönetimin İddialar

- **Varolma ve Oluşma:** İşletme yönetimi fin. Tablolarda yer alan varlık, yabancı kaynak ve özkaynakların fiilen varolduğunu ve gelir/giderlerin fiilen oluştuğunu iddia etmektedir (kasa hs.da gözüken 2 000 TL'lik nakit para kasada fiilen bulunmaktadır)
- **Bütünlük** Yönetim ilgili dönemde işletmede meydana gelen mali işlemlerin tamamının fin. Tablolara yansıdığını iddia etmektedir. (İşletmenin ilgili dönemde yaptığı tüm satışlar, satışlar hesabına kaydedilmiştir)
- **Haklar ve Yükümlülükler:** Belirli bir tarihte bilançoda yer alan varlıkların gerçekten işletmeye ait olduğunu ve gözüken borçların ise fiilen işletmenin yükümlülükleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Yönetimin İddialar

- **Değerleme ve Dağıtım:** Finansal tablolarda yer alan hesap bakiyelerinin olması gereken tutarlarda olduğu belirtilmektedir. (Mamüllerin doğru bir şekilde değerlendirildiği, MDV kalemlerinde ilgili yılda doğru tutarda amortisman ayrıldığı)
- **Sunuş ve Açıklama:** İlgili hesapların finansal tablolarda uygun bir biçimde sınıflandırıldığı, tanımlandığı ve açıklandığı belirtilmektedir. (Vadesine 13 ay kalan bir borcun KVKYK'da değil de UVYK'da gösterildiği, olağan dışı bir gelir kaleminin olağan gelirlerde yer almadığı iddia edilmektedir)

Finansal Tablolar

Yönetimin Finansal
Tablolara İlişkin
İddiaları

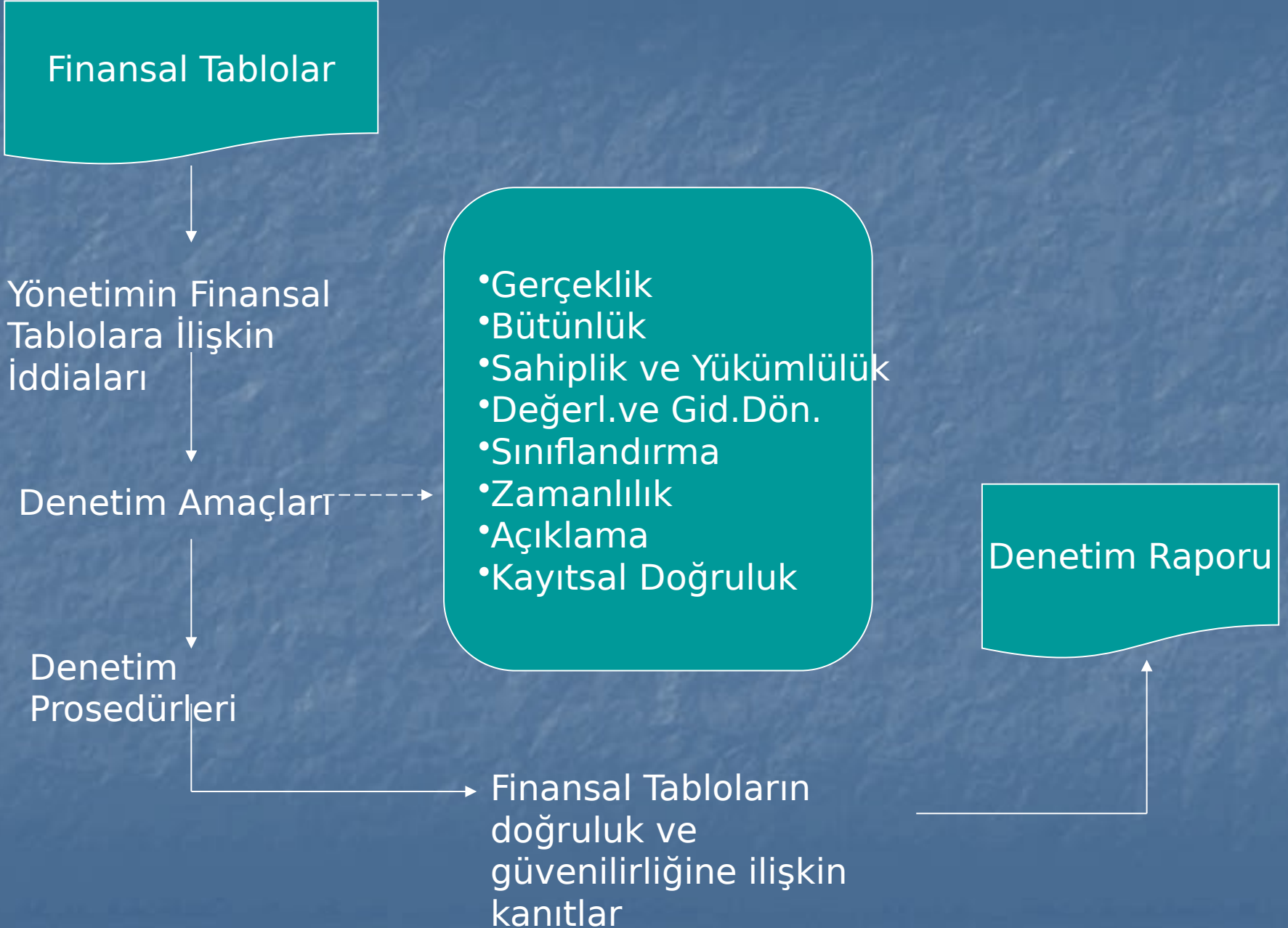
Denetim Amaçları

Denetim
Prosedürleri

- Gerçeklik
- Bütünlük
- Sahiplik ve Yükümlülük
- Değerl.ve Gid.Dön.
- Sınıflandırma
- Zamanlılık
- Açıklama
- Kayıtsal Doğruluk

Finansal Tabloların
doğruluk ve
güvenilirliğine ilişkin
kanıtlar

Denetim Raporu

Denetim Amaçları

- **Gerçeklik:** Bilançoda yer alan varlık ve kaynaklar, bilanço tarihinde müşteri işletmede gerçekten mevcut olmalı, gerçek olmayan varlık ve kaynaklar mevcutmuş gibi gösterilmemelidir. Gelir tablosu da gerçek işlemleri kapsamalıdır.
- **Bütünlük:** Bilançoda yer alan varlıklar ve kaynaklar, bilanço gününde müşteri işletmenin tüm varlıkları ve kaynaklarını göstermeli, hiçbir varlık ve kaynak kayıt dışı bırakılmamalıdır. Gerçek hasılat gelir ve gider işlemlerinin tamamı kaydedilmeli

Denetim Amaçları

- **Sahiplik ve Yükümlülükler:** Bilançoda yer alan varlıklar, bilanço gününde işletmenin mülkiyetinde olan varlıkları ile alacak haklarından oluşmalıdır. Bilançoda yer alan yükümlülükler ise o dönemin borçlarını göstermelidir.

Denetim Amaçları

- **Değerleme ve Gidere Dönüştürme:**

Varlıklar, borçlar, hasılat ve giderler mali tablolarında uygun tutarlarla ifade edilmelidir. Mali tablolardaki her bir kalemin UYGUN tutarlarıyla ifade edilmesi demek GKGMİ'den maliyet, karşılaştırma (gidere dönüştürme) ve tutarlılık ilkelerine göre kayıt yapılması demektir. Kasanın değerlemesi için stokların sayılması, Şüpheli alacaklara yönelik ayrılan karşılıkların uygunluğu için önceki

Denetim Amaçları

- **Sınıflandırma:** İşlemlerin doğru hesaplara kaydedilmesi ve mali tablolarında doğru hesaplarda gösterilmesini ifade eder. Denetçi, Tekdüzen hesap planını ölçüt alarak bu sınıflandırma amacını test eder.

Denetim Amaçları

- **Zamanlılık:** Bilanço tarihine yakın işlemler doğru muhasebe dönemine kaydedilmelidir. Bilanço tarihinden önce henüz gerçekleşmemiş hasılat, gelir, gider, kar ve zararlar gerçekleşmiş gibi kaydedilmemelidir.
- **Açıklama:** Mali tablolarında veya dipnotlarında yer alan bilgilerin gerektiği şekilde açıklanıp açıklanmadığıyla ilgilidir. Varlıkların rehinli olup olmadığı dipnotlarda açıklanmalı. Denetçi için ölçüt SPK mevzuatı veya TMS'ndeki belirtilen

Denetim Amaçları

- **Kayıtsal Doğruluk:** İşlemlerin doğru hesaplara, hesapların doğru tarafına ve doğru tutarda kaydedilmesini ile ilgilidir. Günlük defter toplamı, büyük defter toplamlarının, büyük defter hesapları ile yardımcı defter hesaplarının borç ve alacak tarafı toplamlarının doğruluğunu inceler mizanları, maliyet dağıtım tablolarını araştırır.

Denetim Programının Taslağının Yazılması

- Denetim programı, denetim çalışması sırasında uygulanacak denetim prosedürlerinin listesidir. Denetim planının somutlaşmış halidir.
- Denetim sırasında değişiklik olabilir bu yüzden “taslak” ifade kullanılır. Denetim programları esnek olmalıdır.

Denetim Programının Taslağının Yazılması

- Denetim programı, denetimde yapılacak işlerin neler olduğunu kimin tarafından ve ne zaman yapılacağının belirlendiği bir taslaktır.
- Denetim programı her denetim alanı için hazırlanır (hesap ve işlem türü) hem kontrol testlerine hem de maddi doğruluk testlerine ilişkin denetim prosedürlerine yer verilir.

Denetim Programları

- Denetim programları denetim firmalarında her bir denetim alanı için bir **el kitabı** veya **denetim kılavuzu** şeklinde hazırlanmış bulunmaktadır.
- Bu kılavuzlar **genel amaçlı** olduklarından her işletmeye uygulanamayabilir. Bu kılavuzlardan hareketle baş denetçi veya diğer denetçiler çeşitli ekleme ve çıkarmalarla müşteri işletmeye özgü Özel Denetim Programını hazırlar.

Mali Borçlar Denetim Programı

Denetim Prosedürleri	Çalışma Kağıdı No	Denetleyen	Denetim Tarihi
Borçların vadesinin faizinin, teminatının kreditorlerden istenmesi			
Teminat olarak verilen varlıklar için kredi sözleşmesinin incelenmesi			
Uzun vadeli borçların kısa vadeli borçlara aktarımının kontrolü			
Kredi sözleşmesinde belirtilen ek yükümlülüklerin incelenmesi	34	Denetçi Bay B	5-10.06.2009
.....	45	Denetçi Bay A	12-15.06.2009
	48	Denetçi Bay A	16

Denetim programı hazırlamanın yararları

Eşgüdüm ve gözlenmeye temel oluşturur

Harcanan zamanı kontrol etmeyi sağlar

Denetçi yardımcılara kılavuzluk eder

Gerekli planlamanın yapıldığı ve denetim sırasında yapılan işlerin kaydedildiğini kanıtlar

Den. Prosedürlerinin uygulanışı ve yardımcılardan sorumluluklarını belirler

İş bölümünün uygulanmasını sağlar

Denetimin her alanında denetim prosedürlerini belirler

Denetim Süresinin ve Zamanının Planlanması

- Her bir denetim alanında ne kadar süre denetim çalışması yapılacağına yeterli olacağı ve bu çalışmaların ne zaman gerçekleştirileceği belirlenir. (Zaman planı)
- Örneğin, stoklar denetim alanını incelemek ne kadar sürer ? Bu denetim alanını yılın hangi zamanında incelememiz gerekir?
- FAYDASI: Denetimin amaçlanan zamanda tamamlanması ve denetim personelinin zamanını verimli kullanmasını sağlar.

Denetim Süresinin ve Zamanlamasının Planlama Örneđi

- Ocak- Şubat: Müşterinin seçimi ve işin kabul edilmesi
- Mart : Müşt. İşletmenin genel kurulunda denetçinin atanması
- Nisan-Mayıs: Denetimi planlama
- Temmuz -Ekim: İşlemlerin test edilmesi
- Kasım - Ocak: Hesap kalanlarının test edilmesi
- Şubat: Denetimin tamamlanması ve denetim raporunun yayınlanması

Denetim Personelinin Görevlendirilmesi ve Gözetim

- Her bir denetim alanında çalışacak denetim ekibi personelinin niteliği
- birbirlerinin yerine ikame edilebilme olanakları,
- müşteri işletmeden kimler ile temas kurulacağı ve bilgi alınacağı,
- eğer 3. kişilerden (avukatlar, danışmanlar vs) yararlanılacaksa bunların kimler olduğu ve niteliğinin belirlendiği planlama aşamasıdır.
(Personel Planı)

Denetim Personelinin Görevlendirilmesi ve Gözetim

- Denetim personelinin (yardımcıları) gözetimi, bu kişilerin denetim sırasında sürekli olarak çalışmalarının yönlendirilmesidir.
 - denetçi yardımcıları, denetim amaçları hakkında bilgilendirilir
 - karşılaşılabilecek sorunlar hakkında bilgilendirilir,
 - yardımcılarının yaptıkları çalışmalar gözden geçirilir ve
 - varsa denetim personeli arasındaki görüş farklılıkları giderilir.